

Upptäck Gästriklands och Hälsinglands fiskarkapell

Längs kusten i Gävleborgs län ligger några mycket speciella träbyggnader – elva bevarade fiskarkapell, uppförda från 1600-talet och framåt. Byggnaderna är alla relativt små och har vissa kännetecken, som man kan se i nästan alla kapell, vilket gör att de är lätta att känna igen. Länets fiskarkapell är ganska okända, men berättar en spännande historia.

De flesta av kapellen är belägna på öar dit det enbart går att ta sig med båt, det är också en av anledningarna till att de har förändrats väldigt lite genom historien. Platserna där kapellen finns präglades av fiskarlivets hårda villkor. I dessa miljöer kom fiskarkapellet att bli den viktigaste samlingspunkten och hela fiskelägets gemensamma ansvar. Det var även här som fiskeutrustningen stuvades in när de som fiskade begav sig till sina hemorter under vinterhalvåret.

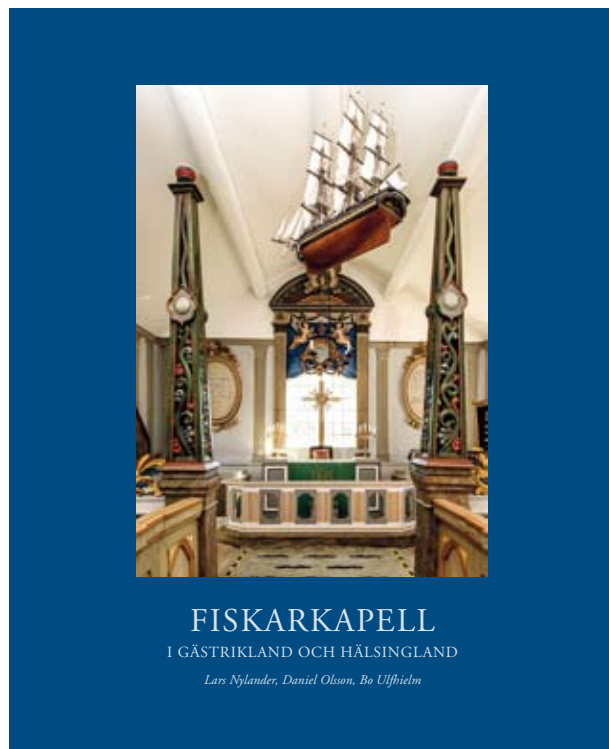
Fiskarkapellen har tagits väl om hand av brukarna, som velat behålla dem som de alltid sett ut. Men kapellen är i högsta grad ett levande kulturarv som fortfarande används och årligen besöks av mängder av personer. De är omtyckta besöksmål sommartid och levande gudstjänstrum som fortfarande används för dop och bröllop.

Läsarbänken och psalmnummertavlan i Agö kapell.
Foto: Philippe Rendu.

Kuggörarnas fiskarkapell. Foto: Daniel Olsson.

Koret i Agö kapell. Foto: Philippe Rendu.

Nu gläntar vi på porten ...

Hälsinglands museum och Läns museet Gävleborg har kartlagt fiskarkapellen och deras historia och nyligen gett ut boken "Fiskarkapell i Gästrikland och Hälsingland" i samarbete med Svenska kyrkan. Med boken i din hand kan du själv göra en annorlunda upptäcktsresa till några av kustens allra bäst bevarade och särpräglade kulturmiljöer.

Kapellen som beskrivs i boken:

Namn:	Uppfört:
Bergöns kapell	1636
Bålsö kapell	1603
Kuggörarnas kapell	1778
Hölicks kapell	1930
Olmens kapell	1956
Agö kapell	1660
Kråkö kapell	1736
Prästgrundets kapell	1838
Storjungfruns kapell	1619
Bönans kapell	1843
Lövgrundets kapell	1831

Kontakta Hälsinglands museum eller Läns museet Gävleborg om du vill köpa boken.

www.halsinglandsmuseum.se

www.lansmuseetgavleborg.se

Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg

Stina Jonsson skrev mathistoria i Trödje

Stina Jonsson föddes på gården Jon-Jons i Trödje 1887 och bodde kvar där ända till sin död 1973. Hon gifte sig aldrig utan tog över gården med sin syster Karin efter att föräldrarna dött. De båda skötte ladugården tillsammans, men i övrigt hade de en arbetsdelning där Stina lagade all mat medan Karin skötte hemmet med städning, krukväxter etc. Dessutom är det tydligt att Stina hade ansvaret för jordbruket. Hon var skicklig i räkning, skötte deklarationerna åt lantbrukare i bygden och var revisor i Trödje Handelsförening (senare Konsum). Under större delen av sitt liv förde hon dagbok i olika former. I en dagboksalmanna från 1939 börjar Stina för första gången anteckna vad familjen ätit till middag varje dag. Från och med 1940 dokumenterar hon alla dagens måltider, från morgonmål till kvällsmat. Det ger en unik möjlighet att följa matordningen i ett lanthushåll, se hur maten varierades från dag till dag men också hur livsmedelstillgång och mattraditioner påverkade mathållningen under året. Tack vare Stina får vi reda på vad man faktiskt åt vid Gästrikerekusten, hur ofta och när.

Måltiderna på Jon-Jons serverades enligt en bestämd daglig rytm, en måltidsordning. Morgonmålet serverades klockan 8. Då hade man redan varit i gång med dagens arbete i flera timmar. Middagen, som var dagens huvudmål, åts 12.30. Kvällsmaten serverades efter att ladugårdssysslorna var avslutade, vid sjutiden på kvällen. Men det var inte bara mattiderna som följde en bestämd ordning. Det gällde också den mat som serverades.

Huvudkomponenterna i morgonmålet var praktiskt taget alltid fisk och gröt. Detta varierades dock från dag till dag, med olika sorters gröt och varierande sätt att anrätta fisken. Dessutom serverades alltid kallskuret som salt kött, skinka eller korv till frukosten.

Som på de flesta håll vid kusten var strömmingen basen i förmiddagarnas kosthåll. Bara under augusti månad 1946 förekommer följande olika frukosträtter på Jon-Jons: böckling, stekt försaltströmming på glöd, sillåda, stekt sill på glöd, strömmingsflundror [i] ättika, strömming med lök och grädde, inlagd stekt strömming, inlagd sill, kokt salt strömming och strömmingslåda. Surströmming serverades inte till frukost, men däremot till kvällsmål. Det finns ingenting i Stinas dagböcker som antyder att surströmmingen skulle ha uppfattats som festlig mat, utan det är tydligt att den ännu på 1940-talet äts till vardags.

Om fisken dominerade frukostbordet baserades huvudmålet i stället främst på kött- och mjölmål. Den typiska middagsmaten var rik på både kolhydrater och fett – den skulle ge ork att arbeta. Fläsk i många former förekom: makaroner med fläsk, kroppkakor med fläsk, potatismos med fläsk, paltbröd med fläsk och stuvad blomkål med fläsk. Andra vanliga middagsrätter var potatisbullar, kåldolmar, fläskkorv och pepparrotskött. En rätt som är mindre känd i dag är stenkakor, ett slags tyngre och mjölrigare pannkaka som förmodligen mättade rejält. Stenkakorna serverades tillsammans med en soppa av något slag. För den som vill pröva finns Stinas recept här intill.

*Stina lagar mat för ett reportage i ICA-kuriren 1946.
Foto: Ateljé Carl Larsson, Gävle. Länsmuseets samlingar.*

Till huvudmålet serverades alltid efterrätt, oftast baserad på bär eller frukt.

Färsk insjöfisk verkar inte ha förekommit så ofta. Under högsommaren serveras ibland stuvad eller stekt abborre och på våren kokt mört. Gädda köper Stina i stan, något som tyder på att den betraktas som exklusiv mat. En fisk som särskilt ska nämnas här är siken, eftersom kulturhistoriska uppteckningar berättar att det var tradition i Trödje att servera sik på julbordet. Det bekräftas av Stinas dagbok från 1946, där årets julbord frestar med ”Vörtlimpa. Eget julbröd vitt och mörkt bröd, färskost. Rockefort ost, sik, ansjovis, sylta, skinka, leverkorv.”

Stenkakor från Trödje

5 dl. mjölk
5 hg. mjöl
1/2 msk. salt
1 ägg
250 gr. fett

Vandra kustleden och besök några spännande naturreservat!

Längst upp i norra delen av Jungfrukusten finns en vacker vandringsled som är sju mil lång. Den går längs vägar och stigar genom gamla fiskelägen, levande småbyar, vacker skogsnatur med rik flora och fauna, förbi fornlämningar och längs fina sandstränder! Projekt Kustleden drivs i samarbete mellan Naturskyddsföreningen i Nordanstig och Nordanstigs kommun. Från E4 eller Kustvägen är det inte långt till leden och sjövägen kan man lätt nå leden som hela tiden håller sig nära kusten.

Leden passerar genom tre fina naturreservat. Ett fjärde reservat får man titta på från leden om man inte kommer med båt. Från norr till söder passerar leden reservaten Klackudden, Vattingsmalarna, Gnarpsskatan och Notholmen.

Klackuddens naturreservat med vackra skogar

Klackuddens skogar är tydligt präglade av sitt läge vid havet. På höjderna och sluttningarna växer gles hållmarkstallskog. I bördigare delar finns granskogar med lövträd. Många spår visar att området använts av människan under lång tid. De äldsta lämningarna består av gravrösen från bronsålder och äldre järnålder. Mer sentida är resterna av bebyggelse som finns vid Gamla hamnen.

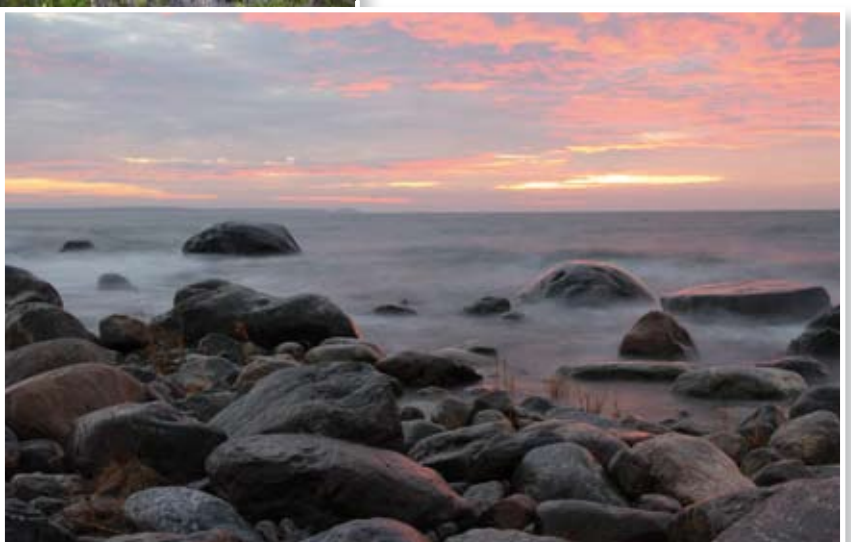
Skåda ut över klapperstensfält i Vattingsmalarnas naturreservat

Länets största klapperstensfält sträcker sig en halv kilometer in från havet i Vattingsmalarnas naturreservat. Gamla strandlinjer bildar terrasser i stenfälten, som fortsätter i långa ränder. Ingenstans längs Gävleborgskusten finns så långsträckta och tydliga strandterrasser som här. De ligger i stort sett kvar som havet lämnade dem, när vatten snabbt sjönk till en lägre nivå och vågorna började forma en ny strandlinje med rundade stenar. Växtligheten vid klapperstensfälten är till största delen mager och består av ljung, blåbär, lingon, mjölon och odon.

Klapperstensfält i Vattingsmalarnas naturreservat.

Längs stigen genom reservatet finns gott om rastplatser med bord och bänkar. Där man kan slå sig ner och titta efter större och mindre strandpipare som springer upp och ner längs stranden eller bara låta blicken vila vid havet.

Solnedgång från Vattingsmalarnas naturreservat.

Vandra längs kustleden genom Klackuddens naturreservat.

Flygsanddyner i Gnarpsskatens naturreservat

På en udde ligger Gnarpsskatens naturreservat. Havet och vinden har skapat vidsträckt klapperstensfält och en sandstrand med flygsanddyner. I området växer en hedmarkstallskog med öppna gläntor och i små tjärnar trivs näckrosor och trollsländor.

Notholmen är en ö med lång kulturhistoria

Notholmen ligger precis utanför Mellanfjärdens fiskeläge och man når den vackra ön med båt. Terrängen är på vissa ställen svårframkomlig på grund av stora stenblock, men på öns västra sida tar man sig relativt obehindrat fram längs strandlinjen, exempelvis till rastplatsen i Månsvik. På ön växer knotiga gamla tallar och man kan finna spår av en mängd olika insektsarter och hackspettar.

Vid Holmhällan, på öns västra sida, kan man finna spår av en ballasthamn som en gång funnits där. Bland de vindpinade tallarna kan man

Gnarpsskatens naturreservat.

i berget se järnringarna som användes vid förtöjning av båtarna och i vattnet ligger fortfarande ballaststenar från olika delar av världen.

Om du vill besöka fler naturreservat så läs mer om dem på webben:

www.lansstyrelsen.se/gavleborg

Länsstyrelsen
Gävleborg

Vy över Notholmens naturreservat.

Ballasthamn vid Holmhällan i Notholmens naturreservat.